

■ Ameerika Ühendriikide Iseseisvusdeklaratsioon 4. juulist 1776 võlgneb Locke'ile inimväärlikuse idee, samuti üksikisiku ja tema omandi vabaduse idee. John Locke. Godfrey Knelleri maali järgi.

või vastavalt moraalil alased abstraktsed mõisted. Peale selle on meil spontaanne ("intuitiivne") võime esemete klasse (näiteks "kolmnurki" ja "ringe") üksusest eristada. Alles see teeb võimalikuks meeltestaja ja refleksiooni läbi tekkinud teadvusisude omavahe- lise võrdlemise ning nende kohta otsustuste tegemise. Kui need otsustused omavahel vastuoludeta sobivad, siis saab neist kindel teadmine. Tõsi küll, väliste asjade meeltes tunnetuses sellist tõsikindlust ei ole, sest substanti tegelikku olemust pole meil kunagi võimalik tunnetada. Me võime vaid täita kogemustega "nominatsioon olemuse", mingi asja abstraktsed mõiste, mille me oleme ise kujundanud. (Kant kasutab selle väljendamiseks mõistet "asi iseneses": mida kujutab endast asi nii, nagu ta on "iseneses", sõltumatult muljetest, mida ta meie meeltele avaldab, see jääb teadusele alati tabamatuks.)

Võtmaks arvesse tõsiasi, et keerukad meeltemuljed ei ole täpselt kirjeldatavad, eristab loodusteadus asjade "primaarseid", ratsio- naal-matemaatilist haaratavaid omadusi, nagu näiteks ulatuvus, kuju ja liikumine, "sekundaarsetest" omadustest, mis on haa- ratavad üksnes subjektiivselt, nagu näiteks värvus ja maitse, ning piirdub oma otsustustes primaarsete omadustega, et tagada tõsikindlate väidete jõudmine.

Proovides samm-sammult järele "inimteadmiste päritolu, tõsikindlust ja ulatust", püüdes välja selgitada, mis saab olla kõigi inimeste jaoks kindel, mida nad saavad tunnetada üksnes ligikaudselt ja mida nad ei saa kunagi tunnetada, paneb

Locke aluse moodsale tunnetusteooriale, mis on alati ka tunnetuse piiride teooria. Ühendades teaduslikku täpsust ja tervet mõistust (*common sense*), val- mistab ta ette "ehitusplatsi" – nagu ta tagasi- hoidlikult märgib –, kuhu saaks rajada moodsa teaduse hoone.

JOHN LOCKE

ELU JA LOOMING

John Locke sündis 29. augustil 1632 Wingtonis Bristolil lähedal. Pärast klassikalise (filoloogilise) hariduse saamist Londonis Westminsteri koo- lis õppis ta Oxfordi ülikoolis muuhul- gas filosoofiat ja loodusteadusi ning hiljem meditsiini ja lõpetas 1658. aastal bakalaureusekraadiga. Alates 1662. aastast oli ta filosoofia-, retoo- rika- ja kreeka keele õppejõud. Ta tegeles intensiivselt René Descar- tesi moodsa filosoofiaga ning keemik Robert Boyle'i (1627–1691) ja arst Thomas Sydenhami (1624–1689) õhutusel ka uude eksperimentaalse loodusteadusega. Aastal 1667 kolis Locke Londonisse Exeter House'i ning töötas kaheksa aastat Anthony Ash- ley Cooperi, hilisema Shaftesbury krahvi (1621–1683) juures arsti ja sekretärina. Krahvi perekonnaga si- dus teda lähedane sõprus. Tema mõ- jutusel ja oma isiklike kogemuste põhjal praktilises poliitikas loobus Locke oma algsest konservatiiv-roja- listikust hoiakust ja temast sai konstitutsioonilise riigi eestvõitleja. Aastatel 1675–1679 elas Locke Prantsusmaal, siis viibis järgnevat nelj aastat taas Londonis, kuni ta järgnes Shaftesbury krahvile pärast tema

Hollandisse eksiliini minemist. Seal pü- hendus ta oma filosoofiliste teoste kirjutamisele. Alles 1689. aastal, pä- rast "kuulsat revolutsiooni" (*Glorious Revolution*) ja Oranije printsipi William III troonile tulekut, läks Locke Inglis- maale tagasi. Kohe pärast seda limu- sid tema kolm tähtsamat teost, esi- mesena *Kiri sallivusest* (1689; *Epistola de tolerantia*), milles ta astus välja kõigi konfessioonide vabaduse eest, niivõrd kui nad ei ohusta liberaalset riiki. Aastal 1690 avaldas ta oma nel- jakõitlase tunnetusteoreetilise põhi- teose *Essee inimarust* (*Essay Concern- ing Human Understanding*), mille kal- lal ta oli vaheaegadega tööranud üle 15 aasta. Veel Locke'i eluajal ilmus sellest teosest mitmeid uusväljaan- deid ning prantsuse- ja ladinakeelne tõlge. Samal aastal ilmus ka teos *Kaks traktaati valitsemisest* (*Two Treatises of Government*). Aastal 1693 avaldas Locke teose *Mõned mõtted haridusest* (*Some Thoughts Concerning Educa- tion*), mis mõjutas Jean-Jacques Rous- seau'd. Pärast Locke'i naasmist Inglis- maale pakkus William III talle kor- duvalt kohta riigiteenistuses, millest Locke tervisiiklil põhjustel keeldus. Aastal 1696 võttis ta lõpuks vastu

* MIS JÄI SÖELALE

Tehes hoolikalt vahet sellel, mille kohta saab meil olla teadmine, ja sellel, millest saavad olla üksnes ebakindlad ja subjektiivsed koge- mused, püüab Locke kokku panna platvormi, millele saaks rajada kantsensuse, ja seda nii teaduses kui ka ühiskonnas. Sellega paneb ta aluse moodsale tunnetusteooriale, moodsale loodusteadusele ja moodsale poliitikateooriale.

kõrge ametikoha kaubandus- ministeeriumis. Locke suri 28. oktoobril 1704 ühes maamajas Londoni lähedal Oates'is, kus ta oli veetnud oma viimased eluaastad.

! SOOVITUS

Väärilb lugemist: Esa Saarinen. *Läänemaise filosoofia ajalugu tšipust tšipuni* Sokratesest Marxini, Tallinn 1996, 2002.

Michael Ayers. *Locke*, Tallinn 2000.

Georgi Zaitšenko. *Locke*, Tallinn 1976.

Väärilb vaatamist: Christ Church College Oxfordis ei ole romantiliseks meenu- tuseks mitte ainult Locke'ist, vaid ka paljudest teistest ing- lise vaimuülestest. Auvaar- ne parlament Westminsteris on demokraatia häll, mille alles Locke filosoofiliselt sisse õnnistas.